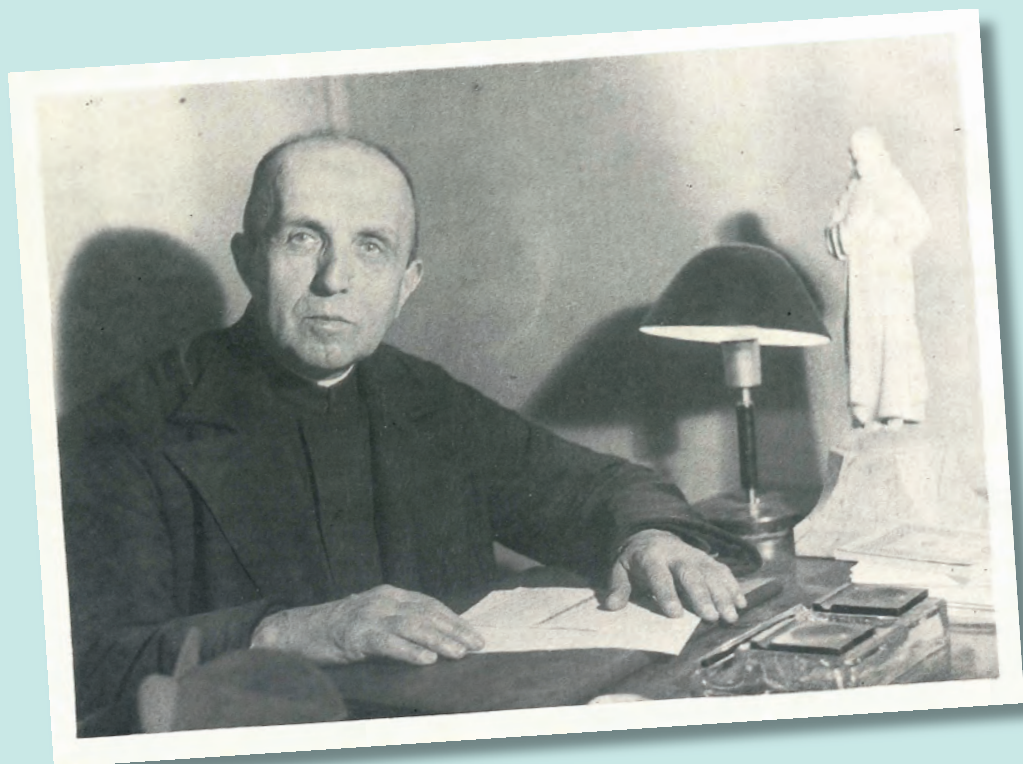

ARXIU DE L'ESGLÉSIA CATALANA DURANT LA GUERRA CIVIL

III / 1. Gener-juny de 1938

A cura d'Hilari Raguer i Suñer

Aquesta obra ha estat publicada amb la col·laboració
de la Conferència Episcopal tarraconense
i de l'Abadia de Montserrat,
en el norantè aniversari del seu autor

Primera edició, juliol de 2018

© Hilari Raguer i Suñer, 2018

La propietat d'aquesta edició és de
Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Ausiàs Marc, 92-98 - 08013 Barcelona

ISBN: 978-84-9884-988-3

ISBN: 978-84-9883-989-0 (sèrie)

Dipòsit legal: B. 13.299-2018

Imprès a Gràfiques 92, S.L. - Avinguda Sucarrats, 91
08191 Rubí

Fotografia de la coberta: P. Josep M. Torrent i Llobera

INTRODUCCIÓ

EVOLUCIÓ MILITAR I POLÍTICA

En aquest quart semestre de la guerra, continua, implacable, la progressió de l'exèrcit franquista, malgrat les repetides maniobres diversòries muntades per Negrín i Prieto, amb la competent direcció de Vicente Rojo, no ja amb l'esperança de guanyar la guerra sinó només d'assolir una posició de força per a negociar una pau honorable, o esperar que esclati la previsible guerra mundial, que forçarà les democràcies a ajudar la República en la lluita contra Hitler.

L'ofensiva republicana de Terol, en un hivern duríssim, culmina el 8 de gener de 1938 amb la rendició del coronel Rey d'Harcourt i els darrers defensors de la ciutat, entre ells el bisbe Anselmo Polanco, però els «nacionals» emprenen una contraofensiva i recuperen Terol el 22. Continua l'exèrcit de Franco amb l'ofensiva del riu Alfambra, del 5 al 8 de febrer, i amenaça Catalunya, que fins aquell moment no havia sofert directament la guerra. El 3 d'abril ocupen Lleida, i amb tal motiu el 5 es deroga l'Estatut de Catalunya i el 9 afusellen Carrasco i Formiguera. L'exèrcit republicà està esgotat i desmoralitzat. Els indispensables subministraments bèl·lics russos arribaven per la frontera francesa, que el 17 de març Léon Blum havia reobert, però el 15 d'abril Daladier la torna a tancar. Catalunya està indefensa i Yagüe, al cap del cos d'exèrcit marroquí, es veia ja a Barcelona d'una galopada. Era el final de la guerra. Però aleshores Franco, amb una decisió militarment injustificable, li ordena que s'aturi (els assessors italians i alemanys ho critiquen, Kindelan no s'ho explica i Yagüe quasi s'insubordina i ha de ser momentàniament rellevat) i desvia l'ofensiva cap al Maestrat i València. Franco allarga així intencionadament un any la guerra per entretenir refermar el seu poder personal i perpetu. Els historiadors franquistes intenten justificar aquella decisió dient que França hauria envaït Catalunya, però de fet el febrer de 1939 Franco arribarà a la frontera, simplement no deixant que s'hi acostin tropes italianes o alemanyes, i no passarà res. El 15 d'abril, Divendres Sant, Solchaga, amb el cos d'exèrcit de Navarra, arriba a Vinaròs i divideix així la zona republicana en dues parts incomunicades. El 19 d'abril Yagüe pren Tortosa, i el 20 és ocupada la Vall d'Aran.

Paral·lelament a aquests èxits militars, Franco organitza el seu nou règim, que no serà cap marxa enrere per tornar a la monarquia, ni menys encara a la República invocant el nom de la qual s'havia revoltat, sinó un sistema autori-tari i personal, de caire clarament feixista. El 30 de gener de 1938 ha promul-

gat la Llei d'Administració Central de l'Estat. Es dissol la Junta Tècnica i es forma el primer govern nacional, que durarà fins al final de la guerra. Gómez-Jordana és ministre d'Afers Estrangers; Interior, Serrano Suñer; Defensa, Fidel Dávila; Ordre Públic, Martínez Anido (de mala memòria a Barcelona); Hisenda, Andrés Amado; Indústria i Comerç, Suanzes; Justícia, Domínguez Arévalo, comte de Rodezno (cap del sector del tradicionalisme que, a diferència de Fal Conde, s'havia sotmès a Franco i havia acceptat la unificació); Educació Nacional, Sáinz Rodríguez; Obres Públiques, Peña Boeuf, i Acció Sindical, González Bueno. Franco, reiterant la seva condició de Cap d'estat, es reserva ser cap de govern i generalíssim dels exèrcits de terra, mar i aire. El 18 de juliol de 1938, segon aniversari de la revolta, s'ascendirà a capità general. El primer decret del nou govern, el 2 de febrer, crea el nou escut d'Espanya, amb l'heràldica dels reis catòlics però amb les armes de Navarra en lloc de les de Sicília.

A la banda republicana, el 5 d'abril es forma un nou govern, presidit encara per Negrín, que assumeix també Defensa, defenestrant el pessimista Prieto, i abandona Economia i Hisenda, que ocuparà Méndez Aspe; a Estat (Afers Exteriors) Álvarez del Vayo substitueix Giral, que continua com a ministre sense cartera; a Governació Paulino Gómez en lloc de Zugazagoitia; a Justícia, González Peña substitueix Irujo, que passa a ministre sense cartera (un canvi no gens favorable a l'Església; Irujo deixarà del tot el govern el 16 d'agost); el català Jaume Aiguader, que era ministre sense cartera, ocupa Treball i Assistència Social (el 16 d'agost, quan dimiteixi per solidaritat amb Irujo i contra la repressió massa expeditiva de Negrín, el substituirà Moix, del PSUC); a Instrucció Pública, Blanco González substitueix el comunista Jesús Hernández Tomás; Velao Oñate a Obres Públiques i Bernardo Giner de los Ríos, que ocupava Obres públiques, passa a Comunicacions i Marina Mercant. Vol ser el «govern de la victòria», i el 1er. de maig proclama Negrín els famosos «13 punts», el sisè dels quals és la llibertat religiosa. Negrín vol recuperar l'autoritat i l'ordre, amb un exèrcit disciplinat al front i normalitat a la rereguarda, amb culte públic, i intenta reprendre les relacions diplomàtiques amb el Vaticà.

DISPOSICIONS DE FRANCO I DE LA REPÚBLICA A FAVOR DE L'ESGLÉSIA

Com ja hem explicat en el vol. I, els rebels, que no s'havien aixecat per defensar l'Església, ben aviat van aprofitar la persecució a la zona governamental per exhibir la bandera de la religió. Davant d'una legislació republicana d'abans de la guerra contrària a l'Església, adopten una doble política: d'una banda, derogació d'algunes disposicions sectàries i promulgació d'altres piadoses i fins clericals, però es mantenen una colla de lleis i decrets importants per a brandar-los com a arma de negociació amb la Santa Seu i exigir el ple reconeixement diplomàtic que, com veurem, es produirà en aquest període, i el dret de presentació de bisbes. El cardenal Gomà, de retorn del seu viatge a Roma revestit del títol de «representant confidencial i oficiós» de la Santa Seu, el 29 de desembre de 1936 es va entrevistar amb Franco i van

convenir sis punts sobre les relacions Església i Estat que serien l'embrió de l'acord sobre nomenament de bisbes del 1941 i del concordat del 1953. En el cinquè punt Franco expressava el seu «propòsit» de modificar o derogar totes les lleis contràries al sentit catòlic; ho faria «aprofitant les conjuntures favorables». L'acord no passava de ser un compromís verbal i de futur, sense cap document ni tan sols reservat, que ho deixava tot en mans de Franco. Gomà no va parar de reclamar la derogació de les lleis republicanes. En una altra entrevista, el 3 de març de 1937, Franco va respondre a les reclamacions del cardenal dient-li que desitjava tant com l'Església suprimir aquelles lleis, «pero me veo ahora precisado a tratar, en España y fuera de ella, con gentes cuyo concurso necesito y que podrían recelar, desde sus puntos de vista, de una actuación demasiado rápida en el sentido que Su Eminencia me indica». Va trigar un any i mig a començar a derogar les lleis republicanes. El 2 de març de 1938 un decret suspenia els plets de separació i divorci. Una Ordre del 25 de març disposava que per al matrimoni civil caldria la declaració expressa de no professar la religió catòlica. El 3 de maig es restablia la Companyia de Jesús, derogant el decret del 1932 que la dissolia.¹ Però les grans lleis anticlericals no són derogades fins acabada la guerra, quan el Vaticà ja havia reconegut plenament el govern de Burgos, després que el maig de 1938 s'havien intercanviat nunci i ambaixador. La raó principal del reconeixement és el progrés imparable de l'exèrcit «nacional», que fa preveure el triomf final. El setembre de 1938 encara hi va haver una forta discrepància en el si del govern de Franco. El comte de Rodezno, ministre de Justícia, que mantenia estretes relacions amb Gomà i amb els jesuïtes,² d'acord amb la seva ideologia integrista, es mostra segons com més catòlic que el govern i segons com més contrari al Vaticà. Rebutja la política que anaven seguint, de reservar-se la derogació de les lleis anticlericals com a arma de negociació amb Roma. Sostenia que, essent un règim catòlic, les havien de derogar immediatament, sense el *do ut des* d'unes contraprestacions; però si aleshores el Vaticà no reconeixia plenament el govern «nacional», la vigència del concordat del 1851 i l'atribució a Franco del Patronat Reial per al nomenament de bisbes, retirar l'ambaixador al Vaticà i trencar les relacions diplomàtiques. Jordana, d'acord amb el dictamen d'un assessor del qual no sabem el nom, i que ell qualifica de «luminoso informe», el 29 de setembre de 1938 va respondre que «mientras perdure la guerra ni siquiera cabe pensar en la posibilidad de semejante ruptura (trencar les relacions diplomàtiques), por las funestísimas consecuencias que acarrearía a nuestra situación exterior i aun acaso a la interior», i que per tant convenia continuar la política anterior i no fer noves concessions a l'Església, llevat d'algunes econòmiques poc significatives.³

Per aquest temps també el govern republicà, desitjós de normalitzar la vida religiosa i les relacions amb el Vaticà, pren algunes decisions favorables a l'Es-

1. En saber l'ambaixador alemany Von Stohrer que es preparava aquest decret, va anar a trobar Franco i li va dir que aquella decisió «seria considerada reaccionària i contrària a la política en la qual se suposava que Hitler i Franco estaven d'acord», però Franco no li va fer cas.

2. Segons el P. Miquel Ballori, va amenaçar Franco amb dimitir si no es restablia immediatament la Companyia de Jesús.

3. Cf. *Pólvora*, pp. 271-273, «Discrepancia entre Jordana y Rodezno».

glésia: els vasos sagrats són eximits de l'obligació d'entregar els objectes d'or o plata, es prohibeix l'enderroc d'esglésies, es facilita al P. Torrent o a qui ell designi l'assistència espiritual a dones condemnades a mort (per als homes, a totes les presons ja hi havia prou capellans), es castigarà com a delicte de falsa denúncia acusar algú pel sol fet de ser sacerdot i els sacerdots mobilitzats seran eximits de serveis d'armes (però alguns tenen por de declarar-se públicament sacerdots, i d'altres prefereixen restar amagats o bé fugir a França).

LA XARXA D'AJUT ALS SACERDOTS

El tema més recurrent en la correspondència entre Vidal i Barraquer i els seus amics de Catalunya d'aquest període és la tramesa i distribució d'almoines per a intencions de misses als sacerdots mancats de mitjans de vida. Les cartes de Viladrich, de part del cardenal, estan tan farcides d'expressions que parlen d'aquestes almoines i de les activitats de l'Església clandestina en uns termes velats, com si fos un negoci, que si les cartes haguessin caigut en mans de la policia haurien provocat serioses dificultats, perquè suggerien una misteriosa organització clandestina.

Aquest servei sofreix en aquests mesos dos cops forts. El primer és la mort del Dr. Vila Abadal, molt lamentada; assumeix la direcció d'aquest servei Maurici Serrahima, sempre amb la col·laboració de Ruiz Hébrard i de Joan Rof, que recollia la correspondència i els diners al consolat helvètic.⁴ El segon és l'afer de l'estanc del carrer de la Palla, el lloc principal de trobament dels col·laboradors i de distribució de les almoines. La policia ja no persegueix la religió, però sí, i amb gran eficàcia i maneres expeditives, l'espionatge, la cinquena columna i el socors blanc, i aquella organització catòlica semblava terreny sospitos. Sembla ser que hi va haver alguna desviació per ajudar algun capellà pròfug del servei militar. Es produeixen unes quantes detencions, entre elles la d'Ignasi Trias i Peitx, germà de Josep Maria, i fins del P. Torrent. El cas més greu és el de les senyoretes Maria Teresa Sastre i Pilar Simó, acusades d'ajudar joves mobilitzats a passar a França i condemnades a mort.

MISSIÓ DEL BISBE CARTAÑÀ A FRANÇA

Ja el 1936 el bisbe de Girona, Josep Cartañà, que era a Pamplona com a braç dret del cardenal Gomà per als afers de Catalunya i per acollir els sacerdots catalans pròfugs i mirar de col·locar-los en diòcesis espanyoles, es va traslladar a Perpinyà per mirar de dirigir des d'allí l'Església catalana (i impe-

4. En aquest volum comencen a aparèixer les cartes del P. Torrent a Joan Rof i Boada, fejecista, apoderat de la Banca Arnús. Va ser el més íntim col·laborador del P. Torrent durant la guerra. Ja ha sortit ocasionalment esmentat a AECGC II/1 (veg. l'índex onomàstic) però en el present volum comencem a publicar les cartes i altres documents que ell em va lliurar. Era ell qui anava al consolat suís a recollir o portar la correspondència amb la Secretaria d'Estat. Ell també era l'intermediari del P. Torrent amb els sacerdots reclosos a la Presó Model de Barcelona, on un temps també ell va ser pres. Veg. *Església clandestina*, llocs citats a l'índex onomàstic.

dir que ho fes Vidal i Barraquer), però el prefecte dels Pirineus Orientals el va obligar a allunyar-se de la frontera i, després d'una breu estada a Albi, va retornar a Pamplona. El canonge Vilaplana, en el seu informe a Secretaria d'Estat del 3-V-1937, suggeria que la Santa Seu establís a França una autoritat, preferentment episcopal, per vetllar millor des d'allí pels sacerdots i fidels de Catalunya, però Pizzardo ho comenta negativament. Per la seva banda, Vidal i Barraquer proposava a Pacelli el 7-VII-1937, i li ho reiterava el 10, traslladar-se a França, amb la mateixa finalitat, però de moment Pacelli ho desaconsella. Així i tot, és la Secretaria d'Estat la que reprèn el projecte d'enviar algú a Perpinyà i consulta al respecte l'Encarregat d'Afers, Antoniutti, el qual el 17-II-1938 transmet el parer de Gomà, negatiu. Tant aquest com Antoniutti creuen que no s'ha de tractar d'una manera singular l'Església catalana, cosa que el govern de Burgos veuria malament. Gomà creu que en tot cas l'enviat hauria de tenir autoritat sobre tota la zona republicana, el nomenament s'hauria de fer d'acord amb el govern «nacional» i el designat estaria sotmès a Antoniutti. Finalment, recollint en part aquests parers, el nunci a París Valerio Valeri comunicava al bisbe Cartaïà el 19-IV-1938 que, amb les facultats que li havia atorgat la Santa Seu, el nomenava per a tenir cura «dels fidels i sacerdots espanyols residents a França i especialment al Migdia, amb facultats de bisbe residencial».

Va ser durant aquesta estada a França que Cartaïà, el 28-VI-1938, va enviar al Companys una curiosa carta, que publiquem, en la qual, sense ni un mot d'agraïment perquè la Generalitat li havia salvat la vida i li havia facilitat la sortida, l'exhorta a rendir-se. Dóna dos arguments. Primer, que la majoria de la població, a Catalunya, segons ell està a favor de Franco i, per tant, si és democràtica, ha d'acceptar aquesta voluntat de la majoria. Segon, que tenen la guerra perduda, i per tant, per evitar més morts, ha de fer com Companys mateix ja va fer el 6 d'octubre de 1934, quan va veure que el cop havia fracassat, o com va fer el general Goded quan va reconèixer que la revolta del 19 de juliol de 1936 havia fracassat a Barcelona (Companys, ni que hagués volgut, no hauria tingut manera de fer que Catalunya es rendís, perquè Negrín l'havia desposseït de tot poder militar i de quasi tot el civil).

NEGOCIACIONS PER A LA PAU

Mossèn Muntanyola, el gran biògraf de Vidal i Barraquer, va encunyar per a ell, com a màxim títol de glòria, el merescut apel·latiu de «cardenal de la pau».⁵ Va ser, en efecte, la seva obsessió. Abans d'esclatar el conflicte, el prevenia amb la seva política de conciliació de l'Església amb la República. Un cop desencadenada, des del seu racó de la cartoixa de Lucca no va parar d'emprendre gestions per posar-hi fi, tot distanciant-se de la posició bel·ligerant de l'episcopat espanyol i sumant-se al vast moviment internacional per la pau. Insta repetidament la Santa Seu a adherir-s'hi, i personalment escriurà a

5. Vegeu Ramon Muntanyola, *Vidal i Barraquer, cardenal de la pau*, nova edició molt ampliada per Josep Massot i Muntaner, 2 vols., Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2017.

Franco, a Negrín i als principals governants europeus exhortant-los a negociar la pau. Ja el 20 de novembre de 1937 havia escrit a Pacelli en aquest sentit, el 23 de gener de 1938 hi insisteix, i encara hi torna el 4 de febrer. El 5 de febrer Pacelli li assegurava que el Sant Pare també vol la pau i que fa el que pot.

Ja anteriorment havia encarregat al cardenal Gomà que transmetés a Franco que pregava pel seu triomf, i havia consultat Pacelli per si creia que, a més, havia de fer alguna manifestació pública a favor d'ell, i el Secretari d'Estat li havia respost que no calia. El 3 de març de 1938 va enviar, a través de Secretaria d'Estat i del P. Grífol, S.J., un dels secretaris de l'Encarregat d'Afers Antoniutti, una carta a Franco en la qual justificava el silenci mantingut fins aleshores, li assegurava que pregava per ell i per Espanya i li demanava d'alleujar els estralls de la guerra fratricida i, si fos possible, posar-li fi, ja que l'ambient internacional semblava favorable.

També va escriure a Negrín, el 12 de març. Després de recordar la persecució soferta, amb la mort del seu bisbe auxiliar, demanava l'indult de les senyoretes Sastre i Simó, que havien estat condemnades a mort per espionatge, l'alliberament del bisbe de Terol, d'altres sacerdots detinguts i del germà del Dr. Viladrich i finalment, l'exhortava (tal com havia fet amb Franco) a emprendre gestions per a posar fi a la guerra.

Ni Franco ni Negrín van contestar les cartes de Vidal i Barraquer. Franco va prendre, al llarg de tota la guerra, una llarga sèrie de decisions militars que tendien a allargar-la, amb el propòsit deliberat d'anar forjant el seu poder absolut i perpetu mentre els espanyols es mataven, i per això s'oposava radicalment a tot intent de posar-li fi, ni que fos, com suggeria Vidal i Barraquer, amb un govern «a base de Franco». Davant la campanya dels Comitès per la Pau de Maritain, Mendizábal i Roca Caball, el Generalíssim va fer que molts bisbes publicuessin declaracions en el sentit que la pau només podia venir de la rendició incondicional i el triomf total de Franco. La irritació de Franco contra el nostre cardenal perquè procurava posar fi a la guerra va ser gran. En el cas de Negrín, que en aquells moments ja veia la guerra perduda i desitjava una pau negociada, i al mateix temps volia restablir la llibertat religiosa i cercava una reconciliació amb l'Església, es fa més difícil d'entendre que no respongués la carta del nostre cardenal. Però per molt que desitgés i de sota-mà procurés negociacions de pau, Negrín públicament només deia que «resistir és vèncer».

Vidal i Barraquer, incansable promotor d'una intervenció internacional que posés fi a la guerra, el 14 d'octubre de 1938 va escriure en aquest sentit a Chamberlain i a Mussolini. Chamberlain li va contestar que ell també desitjava la pau, i Ciano va fer que el prefecte de Florència li contestés amablement. Va escriure encara als francesos Daladier i Bonnet, per mitjà del cardenal Verdier i de l'ambaixador francès prop de la Santa Seu. A través del cardenal Verdier, el govern francès va respondre que cercava un acord amb la mediació d'Anglaterra i de la Santa Seu. El 14 d'abril tornava a insistir Vidal i Barraquer prop de Pacelli. Davant del triomf imminent de Franco, Vidal i Barraquer tem represàlies indiscriminades a la Catalunya ocupada i demana «una gestión moderadora de la Santa Sede, Italia e Inglaterra cerca del Generalísimo Franco para prevenir posibles excesos y violencias de sus tropas victoriosas, contra buenos

ciudadanos y excelentes católicos, tal vez comprensibles en los primeros momentos ante la dura resistencia encontrada y atendida la prevención notoria que existe contra los catalanes».

En el Congrés Eucarístic Internacional de Budapest (22-31 de maig de 1938) el cardenal Gomà va reiterar que la pau a Espanya només podia venir per la victòria total de Franco, contra els intents de pau negociada. Vidal i Barraquer, sense esmentar nominalment Gomà, es lamenta a Pacelli, el 9 de juny, que no sols els militars, sinó també «caracterizados eclesiásticos proclamen públicamente no existir otra pacificación posible que la pacificación por las armas, asumiendo la responsabilidad gravísima de trocar el papel de gran mártir y la misión pacificadora que tanto cuadran a la Iglesia, por el de beligerante». Els terribles bombardeigs de Barcelona el març del 1938 motivaran unes protestes del Vaticà, que indignen Franco i possiblement contribueixen a fer-li ordenar fulminantment l'execució de la sentència de mort de Carrasco i Formiguera, pel qual el Vaticà s'havia interessat reiteradament.

CAP AL FINAL DE LA GUERRA

El 3 d'abril cau Lleida. Comença l'ocupació de Catalunya i el 5 d'abril Franco deroga l'Estatut. El nomenament del Dr. Rial com a Administrador Apostòlic de Lleida havia provocat una enèrgica protesta de Burgos, però ara es resol en el sentit que només s'encarrega de la part encara no «liberada» de la diòcesi. L'exèrcit republicà no està en condicions de resistir una ofensiva, Barcelona està al seu abast, i l'arribada a la frontera francesa, per on vénen els necessaris subministres bèl·lics, significaria el final de la guerra, però Franco, com ja hem dit, en la més clamorosa de les seves decisions per prolongar-la, desvia l'atac cap al Maestrat i el País Valencià, i així allunya un any més la fi del conflicte. Alemanys i italians ho atribueixen a incompetència militar de Franco, i li urgeixen que ataqüi a fons. El 2-II-1938 Mussolini adreça a Franco un veritable ultimàtum: «Si vós no voleu fer crònica la guerra —amb els enormes perills, àdhuc de caràcter intern, que això significa— és necessari preparar una batalla de masses que desemboqui en la destrucció del sistema enemic. Un cop decidida, no hi ha d'haver més retards fatals. I, un cop iniciada, s'ha de portar fins al final. Si aquest és el vostre pla, demaneu-me què més puc fer per vós. Si aquest no és el vostre pla, i espereu d'altres factors la decisió, queda clar que en un cert moment la permanència dels legionaris italians s'haurà d'acabar, perquè ja no tindria objectiu». De fet, Franco no va demanar mai soldats italians; només reclamava armament, perquè d'homes ja en tenia de sobres. Fins va sabotejar l'ofensiva italiana de Guadalajara, perquè hauria encerclat Madrid i, per tant, precipitat el final de la guerra. Ell sabia prou que després de tot el que Itàlia havia invertit a Espanya en homes i material, i sobretot després de la humiliació de Guadalajara, Mussolini no es retiraria sense haver participat en la victòria, i no va cedir a la seva pressió. Es va prendre dues setmanes de temps i finalment va dir a Mussolini que estava prompte a donar «la batalla o las batallas decisivas que usted desea», però que pel mal temps, propi d'aquella estació, no ho havia pogut fer; i, ja que li oferia ajuda,

el pren per la paraula i li demana més canons antitancs, metralladores i fusells metralladors (carta del 16 de febrer). És als antípodes de les gestions per la pau de Vidal i Barraquer, i per això exigeix la seva remoció. Pius XII no cedirà, però Franco no permetrà el retorn del cardenal de la pau.

Des de la primavera del 1938, els documents respiren la derrota imminent de la República i l'arribada de l'exèrcit d'ocupació. El govern de Negrín, i sobretot Irujo, multipliquen els seus esforços per aconseguir una entesa amb l'Església, i els qui treballen per restablir el culte públic sense esperar l'arribada de l'exèrcit «nacional» multipliquen els seus esforços, però Franco i la Santa Seu, sempre realista, arriben a la plenitud de relacions diplomàtiques: el 16 de maig Cicognani és nomenat nunci i el 30 de juny Yanguas Messía presenta a Pius XI les seves cartes credencials com a ambaixador extraordinari i plenipotenciari.

ÍNDEX GENERAL

Sigles	5
Introducció	7
Documents	15
1. 1-I-1938. Irujo	15
2. 3-I-1938. Pacelli a Vidal i Barraquer	18
3. 5-I-1938. Josep de Besalú a Gomà	19
4. 7-I-1938. Vidal i Barraquer a Pacelli	26
5. 11-I-1938. Irujo a Torrent	38
6. 11-I-1938. Valeri a Pacelli	39
7. 13-I-1938. Pacelli a Vidal i Barraquer	41
8. 13-I-1938. Cartaña a Vidal i Barraquer	42
9. 13-I-1938. Irujo a Bosch i Gimpera	43
10. 14-I-1938. Torrent a Irujo	44
11. 15-I-1938. Vidal i Barraquer a Pacelli	44
12. 15-I-1938. Fonoll a Guitart	48
13. 16-I-1938. Viladrich a Ruiz Hébrard	49
14. 16-I-1938. Viladrich a Rial	50
15. 19-I-1938. Torrent a Irujo	52
16. 20-I-1938. Comellas a Vidal i Barraquer	52
17. 21-I-1938. Vidal i Barraquer a Cartaña	53
18. 25-I-1938. Irujo a Azaola	54
19. 26-I-1938. Giral a Irujo	55
20. 27-I-1938. Irujo a Torrent	55
21. 28-I-1938. Torrent a Irujo	56
22. 28-I-1938. Vidal i Barraquer a Pacelli	56
23. 39-I-1938. Pacelli a Vidal i Barraquer	58
24. 1-II-1938. Torrent a Azaola	59
25. 1-II-1938. Torrent a Pacelli	60
26. 3-II-1938. Azaola a Irujo	61
27. 4-II-1938. Vidal i Barraquer a Pacelli	62
28. 5-II-1938. Pacelli a Vidal i Barraquer	63
29. ?-II-1938. Comellas a Vidal i Barraquer	64
30. 8-II-1938. Pacelli a Vidal i Barraquer	65

31. 10-II-1938. Hernández a Irujo	66
32. 11-II-1938. Irujo a Vidal i Barraquer	67
33. 12-II-1938. Viladrich a Rial	67
34. 12-II-1938. Viladrich a Ruiz Hébrard	68
35. 13-II-1938. Trias a Irujo	69
36. 15-II-1938. Jáuregui a Bosch Gimpera	74
37. 16-II-1938. Pacelli a Vidal i Barraquer	75
38. 16-II-1938. Irujo a Negrín	76
39. 17-II-1938. Antoniutti a Pacelli	77
40. 18-II-1938. Antoniutti a Pizzardo	86
41. 19-II-1938. Félix Bilbao a Vidal i Barraquer	87
42. 19-II-1938. Torrent a Irujo	88
43. 20-II-1938. Irujo a Bosch Gimpera	89
44. 20-II-1938. Irujo a Torrent	90
45. 20-II-1938. Irujo a Torrent	91
46. 22-II-1939. Irujo a Torrent	91
47. 22-II-1938. Viladrich	92
48. 23-II-1938. Torrent a Irujo	92
49. 24-II-1938. Irujo a Bosch Gimpera	93
50. 25-II-1938. Pi i Suñer a Irujo	94
51. 27-II-1938. Vidal i Barraquer a Pacelli	95
52. 27-II-1938. Irujo a Torrent	97
53. 28-II-1938. Onaindia a Prieto	97
54. ?-II-1938. Caronti a Secretaria d'Estat	100
55. 1-III-1938. Gomà a Vidal i Barraquer	101
56. 2-III-1938. Torrent a Irujo	102
57. 2-III-1938. Irujo a Pi i Suñer	103
58. 2-III-1938. Onaindia a Torrent	104
59. 3-III-1938. Vidal i Barraquer a Franco	105
60. 3-III-1938. Irujo a Azaola	109
61. 3-III-1938. Irujo a Pons	110
62. 4-III-1938. Pacelli a Vidal i Barraquer	110
63. 4-III-1938. Pacelli a Torrent	111
64. 6-III-1938. Guitart a Vidal i Barraquer	113
65. 7-III-1938. Irujo a Torrent	113
66. 7-III-1938. Secretaria d'Estat a Torrent	116
67. 7-III-1938. Azaola a Irujo	116
68. 9-III-1938. Cartaña a Gàbana	117
69. 10-III-1938. Pacelli a Vidal i Barraquer	118
70. 10-III-1938. Torrent a Pacelli	119
71. 12-III-1938. Vidal i Barraquer a Negrín	120
72. 13-III-1938. Vidal i Barraquer a Pacelli	122
73. 19-III-1938. Pacelli a Torrent	125
74. 19-III-1938. Viladrich a Rial	126
75. 19-III-1938. Antoniutti a Jordana	127
76. 22-III-1938. Cartaña a Serrano Suñer	129
77. 23-III-1938. Torrent a Irujo	130

79.	24-III-1938.	Irujo a Giral	130
79.	25-III-1938.	Guitart a Vidal i Barraquer	132
80.	25-III-1938.	Piquer a Viladrich	133
81.	26-III-1938.	Pacelli a Vidal i Barraquer	133
82.	28-III-1938.	Churruca a Jordana	135
83.	29-III-1938.	Irujo a Méndez	135
84.	31-III-1938.	Vidal i Barraquer a Pacelli	136
85.	31-III-1938.	Vidal i Barraquer a Irujo	140
86.	?-III-1938.	Torrent	140
87.	?-III-1938.	Torrent	143
88.	?-III-1938.	Ruiz Hébrard	145
89.	1-IV-1938.	Guitart a Antoniutti	146
90.	1-IV-1938.	Onaindia a Giral	147
91.	5-IV-1938.	Pacelli a Vidal i Barraquer	149
92.	6-IV-1938.	Vidal i Barraquer a Pacelli	150
93.	6-IV-1938.	Cartañà a Vidal i Barraquer	170
94.	7-IV-1938.	Torrent a Pacelli	172
95.	7-IV-1938.	Antoniutti a Pacelli	173
96.	7-IV-1938.	Guitart a Vidal i Barraquer	175
97.	7-IV-1938.	Viladàs a Guitart	176
98.	8-IV-1938.	Torrent a Presidenta d'Euzkadiko Emakume Abertzale Batza	177
99.	8-IV-1938.	Pacelli a Torrent	177
100.	8-IV-1938.	Guitart a Moll	178
101.	8-IV-1938.	Jordana a Churruca	180
102.	11-IV-1938.	Perelló a Vidal i Barraquer	180
103.	11-IV-1938.	Irujo a Torrent	181
104.	11-IV-1938.	Antoniutti a Guitart	181
105.	11-IV-1938.	Guitart a Fornesa	182
106.	13-IV-1938.	Irujo a Vidal i Barraquer	183
107.	13-IV-1938.	Irujo a Josep Vidal i Barraquer	184
108.	13-IV-1938.	Cartañà a Valeri	185
109.	13-IV-1938.	Morell a Viladrich	187
110.	13-IV-1938.	Trias a Irujo	188
111.	14-IV-1938.	Vidal i Barraquer a Pacelli	189
112.	14-IV-1938.	Vidal i Barraquer a Pacelli	190
113.	15-IV-1938.	Piquer a Serres	192
114.	16-IV-1938.	Irujo a Bosch Gimpera	193
115.	17-IV-1938.	Vidal i Barraquer a Perelló	193
116.	21-IV-1938.	Rial a Viladrich	194
117.	21-IV-1938.	Blay a Guitart	195
118.	23-IV-1938.	Pacelli a Vidal i Barraquer	195
119.	26-IV-1938.	Pacelli a Vidal i Barraquer	196
120.	28-IV-1938.	Irujo a Azaola	197
121.	29-IV-1938.	Irujo a Álvarez del Vayo	198
122.	30-IV-1938.	Vidal i Barraquer a Olaechea	199
123.	30-IV-1938.	Vidal i Barraquer a Irujo	200

124.	1-V-1938. Perelló a Vidal i Barraquer	202
125.	2-V-1938. Vidal i Barraquer a Pacelli	203
126.	2-V-1938. Morell a Viladrich	203
127.	2-V-1938. Azaola a Irujo	207
128.	2-V-1938. Jordana a Antoniutti	208
129.	3-V-1938. Félix Bilbao a Vidal i Barraquer	209
130.	3-V-1938. Onaindia a Aguirre	210
131.	3-V-1938. Antoniutti a Guitart	212
132.	5-V-1938. Irujo a Azaola	213
133.	5-V-1938. Guitart a Antoniutti	214
134.	5-V-1938. Guitart a Vidal i Barraquer	214
135.	5-V-1938. Trias a Viladrich	215
136.	8-V-1938. Viladrich a Trias	216
137.	9-V-1938. Vidal i Barraquer a Pacelli	217
138.	9-V-1938. Torrent a Pacelli	223
139.	10-V-1938. Vidal i Barraquer a Pacelli	224
140.	11-V-1938. Sbert a Azaola	225
141.	14-V-1938. Trias	226
142.	16-V-1938. Viladrich a Rial	242
143.	16-V-1938. Euzkadiko Emakume Abertzale Batza a Torrent	243
144.	16-V-1938. Cartaña a Vidal i Barraquer	245
145.	18-V-1938. Vidal i Barraquer a Pacelli	246
146.	18-V-1938. Pacelli a Vidal i Barraquer	248
147.	18-V-1938. Olaechea a Vidal i Barraquer	249
148.	19-V-1938. Vidal i Barraquer a Pacelli	249
149.	19-V-1938. Trias a Viladrich	250
150.	19-V-1938. Félix Bilbao a Vidal i Barraquer	255
151.	20-V-1938. Onaindia a Aguirre i Irujo	255
152.	21-V-1938. Pacelli a Vidal i Barraquer	256
153.	21-V-1938. Onaindia a Aguirre	257
154.	23-V-1938. Irujo a Vidal i Barraquer	260
155.	23-V-1938. Onaindia a Aguirre	268
156.	28-V-1938. Camp de treball d'Omells Na-Gaia	269
157.	30-V-1938. Viladrich a Trias	270
158.	31-V-1938. Irujo a Torrent	271
159.	31-V-1938. Polanco a Torrent	273
160.	31-V-1938. Guitart a Antoniutti	274
161.	?-V-1938. Trias a Verdier	274
162.	1-VI-1938. Torrent a Rof	276
163.	2-VI-1938. Guitart a Fornesa	277
164.	3-VI-1938. Pacelli a Torrent	279
165.	4-VI-1938. Torrent a Irujo	280
166.	6-VI-1938. Torrent a Rof	280
167.	7-VI-1938. Pacelli a Vidal i Barraquer	281
168.	7-VI-1938. Torrent a Prats	282
169.	7-VI-1938. Romeva i Trias a Vidal Lecha	282
170.	9-VI-1938. Vidal i Barraquer a Pacelli	286

171.	10-VI-1938.	Maidagan a Josep Vidal i Barraquer	294
172.	?-VI-1938.	Rial a Viladrich	296
173.	11-VI-1938.	Torrent a Pacelli	296
174.	14-VI-1938.	Guitart a Fornesa	298
175.	15-VI-1938.	Vidal i Barraquer a Rial	299
176.	15-VI-1938.	Viladrich a Rial	300
177.	15-VI-1938.	Torrent als sacerdots presos	302
178.	15-VI-1938.	Torrent a Rof	302
179.	18-VI-1938.	Cartañà a Valeri	303
180.	18-VI-1938.	Antoniutti a Guitart	305
181.	22-VI-1938.	Irujo a Valeri	306
182.	22-VI-1938.	Torrent a Rof	309
183.	23-VI-1938.	Viladàs a Piquer	309
184.	24-VI-1938.	Pacelli a Torrent	310
185.	24-V-1938.	Quiñones a Jordana	311
186.	25-VI-1938.	Negrín	312
187.	27-VI-1938.	Torrent a Rof	313
188.	28-VI-1938.	Pacelli a Vidal i Barraquer	315
189.	28-VI-1938.	Cartañà a Companys	316
190.	29-VI-1938.	Polanco a Torrent	318
191.	29-VI-1938.	Irujo a Bosch Gimpera	319
192.	30-VI-1938.	Viladrich a Rial	320
Índex onomàstic			321

Continua, implacable, la progressió de l'exèrcit franquista, malgrat les repetides operacions diverses muntades pel general Rojo, no ja amb l'esperança de guanyar la guerra sinó només d'assolir una posició de força per a negociar una pau honorable o esperar que esclati la previsible guerra mundial. El 3 d'abril cau Lleida, el 5 es deroga l'Estatut de Catalunya i el 9 afusellen Carrasco i Formiguera. La República, conscient del desprestigi internacional que la persecució ha causat, vol ara normalitzar la vida religiosa, però els contratemps militars els posen nerviosos i la policia actua contra la cinquena columna, amb la qual coincideix algun cop l'Església clandestina. El març del 38 és colpida la xarxa d'ajut als sacerdots necessitats, que tenia el seu centre a l'estanc del carrer de la Palla. Entretant, Vidal i Barraquer treballa incansablement per promoure una mediació internacional que posi fi a la matança. Escriu en aquest sentit a Pacelli, a Franco, a Negrín i a les principals autoritats internacionals.

